

Роксолана МИЦЬКО

Феномен пародійних культів у сучасній культурі

Йдеться про сьогоднішній ренесанс нових форм релігійності. Сучасний західний світогляд прагне на перше місце поставити науковий погляд на світ. Така тенденція, характерна для країн із динамічним розвитком культури, породжує іронічні, гумористичні різновиди інтелектуального протесту, всупереч ірраціональності традиційних форм теїзму. У статті поняття іронії розкривається через нові релігійні напрямки сьогодення - дискордіанство, як поклоніння хаосу знань, пастафаріанство, як відстоювання світської позиції перед релігійною домінантою, джедаїзм, як перетворення продукту кінематографу на об'єкт поклоніння пародійної релігії.

Ключові слова: пародійний культ, сучасна культура, дискордіанство, джедаїзм, пастафаріанство.

Пародійні культи - це специфічний вияв іронії в сучасній культурі. Їх можна охарактеризувати як нові «релігії» сьогодення, що виникають на протигагу певним суспільним явищам. Консервативні погляди на релігію, особливо в західному світі, а частково й у нашій країні, поступово відходять у минуле. Одна категорія людей, які незгодні зі старими вченнями, просто ігнорують тему віри та релігії, не надаючи їй ролі у своєму житті. Інші стають прихильниками згаданих пародійних культів. Саме масовість та розмаїття світоглядів другої категорії й увиразнюють актуальність дослідження цього феномена.

Найяскравіші ідейні витoki сучасних пародійних культів виявилися в таких течіях мистецького авангарду, як дадаїзм та абсурдизм, загалом – у світогляді митців початку та 50–60-х рр. XX ст. Згодом іронічний погляд на релігію, віру в надприродне спричинив появу новітніх течій, які за структурою мало чим відрізняються від класичних релігій, проте у своїй суті мають абсурдну тематику й іронію.

Термін «пародійний культ» застосовував до описаних явищ один із засновників таких псевдорелігій. Мовиться про Омара Хайяма Равенхурста, який у своїй книзі «Principia Discordia» (1965 р.), назвав цей феномен «пародією на релігію або релігією, що маскується під пародію»¹.

Кожному пародійному культові властива своя сукупність ознак, проте їх об'єднує спільна ідея. Прихильники цих псевдо релігійних течій, як і їхні світоглядні попередники в період мистецького авангардизму, своїми ідеями ставлять під сумнів серйозність теми віри як такої, іронізують над

поняттями культу, ритуалу, звичаю. Окрім висміювання релігійних проблем та недоліків сучасного теїзму, звертається також увага на неблагородні сторони суспільства, масової культури, політики.

Не варто називати пародійні культу різновидом атеїзму, адже тут маємо справу з дещо іншим виявом релігійних переконань. Нетеїстична віра теж є певною формою світогляду. Пародійні культу - це не лише формальна віра, але й своєрідний протест. Вказівка в графі «Релігійні переконання: інше» стала в епоху поширення псевдо релігій артикулюванням незгоди. Цей протест неоднозначний. З одного боку, він відображає негативне ставлення до того, що хтось третій цікавиться внутрішнім світом індивіда. Оскільки жодна конфесійна належність сьогодні на офіційному рівні не дає привілеїв і водночас не виступає підставою для дискримінації, тому таке питання в офіційних опитуваннях не надто доречне. З іншого боку, пародійні культу стали стихійним протестом проти агресивної релігійної, так само як і антирелігійної, пропаганди. Будучи членом якоїсь конфесії, вихованим у межах релігійних настанов з дитинства, індивід виявляється просто непідготовленим до жорстких дебатів на тему віри. Усього цього намагаються уникнути шляхом ідентифікації своїх переконань із джедаїзмом, пастафаріанством тощо. Так пародійні культу стають маніфестацією належності до певної контркультурної групи.

Найвідомішими широкому загалу серед них є дискордіанство, пастафаріанство та джедаїзм.

Дискордіанство свідомо заплутує адептів своєї віри, доводячи її до абсурду, – що, власне, й приваблює його послідовників, більшість із яких є інтелектуалами, носіями західного ризомічного світогляду. Опираючись на твір доби бітників – книгу «Principia Discordia», культ став заздалегідь запланованим хаосом знань постмодерного дискурсу на релігійну тему. Дискордіанство – це своєрідна пародія на масонську ложу для представників контркультури останньої третини ХХ ст. Прихильниками та співавторами дискордіанства були вже згаданий Омар Хайам Равенхурст Альфред Хілл (автор відомого «Шоу Бенні Хіла»), Керрі Торнлі, Роберт Вільсон².

Пастафаріанство – іронічний пародійний культ, що ґрунтується на протесті та висміюванні креаціонізму. Виник у 2005 р. на тлі дискусії про те, чи варто ввести в шкільний курс у штаті Канзас концепцію «розумного задуму» як альтернативу вченню про еволюцію. Засновником культу є Боббі Хендерсон, який на тлі суперечок запропонував власне бачення Творця - схожого на макарони й тюфтелі. Його творіння отримало ім'я Літаючий Макаронний Монстр, а саме вчення закликала до вивчення пастафаріанства в школах, тим самим використовуючи аргумент *reductio*

ad absurdum (зведення до абсурду) проти нововведення в шкільному навчанні.

Хендерсон був лише одним з багатьох противників релігійних інновацій, але його протест виявився найбільш оригінальним. Судові слухання у справі освітніх нововведень закінчилися в 2007 р. визнанням непорушності наукових стандартів, згідно з якими наука пояснює те, що відбувається у всесвіті, як природні процеси. Таким чином, пастафаріанство відіграло свою роль у сучасному становленні освіти США. Тепер до творчого перевтілення «макаронного монстра» часто звертаються тоді, коли необхідно опротестувати впливи релігійних організацій на світські сфери життя. Своєрідним збірником контраргументів для послідовників Хендерсона є його книга «Євангеліє від Літаючого спагетті-монстра»³.

Джедаїзм – пародійний культ, що сформувався на основі фантастичної кіноепопеї Джорджа Лукаса «Зоряні війни». Позитивними героями цього надзвичайно популярного фільму є лицарі ордену Джедай, наділені Силою, котра робить їх могутніми воїнами галактики. Шляхетним лицарям протистоять не менш могутні ситхи, які володіють темною стороною Сили. Носії добра і зла, озброєні світловими мечами, борються за вплив у «далекій-далекій галактиці». «Віра» в існування реальних джедаїв відрізняє справжніх послідовників джедаїзму від простих фанатів «Зоряних воєн». Джедаїсти проголошують Джорджа Лукаса апостолом нової релігії, яка повинна бути прийнята всіма жителями Землі⁴. Аналогічні процеси спостерігаються і в середовищі шанувальників Толкієна або американського серіалу «Зоряний шлях», проте саме джедаїзм став першою «релігією», створеною на базі вигаданого в кінофільмі всесвіту.

У Британії в лютому 2003 р., коли було підведено остаточні підсумки перепису населення, виявилось, що прихильників джедаїзму в країні більше, ніж буддистів або юдеїв. Згідно з уточненими даними, там на той час жило 390 тисяч прихильників джедаїзму⁵. З огляду на те, що кількість «віруючих» джедаїстів перейшла за десятитисячний бар'єр, в Англії ця релігія визнана офіційною.

Відтак лицарі-джедаї почали боротися за міжнародне визнання своєї релігії. Маніфест джедаїв, поширений через засоби масової інформації 16 листопада 2006 р., був звернений до світової громадськості та ООН. Проте їхнє прохання отримало негативну відповідь⁶.

Як бачимо, чисельність прихильників пародійних культів настільки значна, що в деяких країнах ці «релігії» навіть визнані на офіційному рівні. Місце такого феномена в контексті постмодерну визначається глибокою іронічністю щодо проблем сьогодення та ризомічністю запропонованих

«релігійних» систем. У цих системах, окрім творчості й гумору, знаходимо елементи вже існуючих релігійних елементів та догм. Для прикладу наведемо хоча б дискордіанство, де в центрі культу хаосу поставлено Еріду – богиню чвар і розбрату за грецькою міфологією.

Сьогодні через всесвітню мережу пародійні культури поширюються найінтенсивніше. Саме Інтернет дозволяє незаангажовано дізнаватися про активність конкретних громад і лідерів, вивчати їхнє вчення, ставати свідками релігійних дискусій та подій в онлайн-просторі⁷.

Звісно, можна апелювати до думки, що витoki, умови формування та середовище поширення пародійних культів обмежується лише віртуальним простором, а їхня активність зводиться до жартів у Інтернеті. Однак насправді початком уже згаданого дискордіанства вважається 1965 рік – дата виходу книги «Principia Discordia», яка стала «Святим письмом» для прихильників цих псевдорелігій. Їхній радикальний намір звести елементи релігій до поклоніння хаосу, символом якого стало яблуко розбрату, породило безліч дискусій, нових культурних артефактів, творчих акцій. Так з'явилася, зокрема, культова книга-трилогія Роберта Уілсона «Illuminatus!» (1975 р.), яка належить до найбільш визначних творів контркультурної літератури епохи постмодерну. Пастафаріанство – культ поклоніння «макаронному монстру», який створив світ – часто фігурує в пресі завдяки протестам його адептів. Один із найгучніших – протест австрійця Ніко Алма, який виборював право зробити фото на офіційний документ у друшляку. Поліція змушена була видати права водія з такою фотокарткою, погодившись таким чином із твердженням їхнього власника, що друшляк – це «релігійний головний убір», який повинні носити пастафаріанці⁸. На такий вчинок австрійця наштовхнув виняток у законодавстві, в якому йшлося про те, що головні убори на фотографії для документів можуть бути дозволені з урахуванням конфесійної належності.

Та тема пародійних культів стає актуальною і для України, оскільки і в нашій країні, як і в усій Європі, християнство дуже повільно, та все ж втрачає свої позиції, особливо серед молоді. Проте сьогодні ми можемо лише припустити інтенсивніше розповсюдження ідей псевдорелігійних культів у майбутньому. Нині найактивніша діяльність осередків таких культів відбувається в Інтернеті, є навіть віртуальна філія прихильників пастафаріанства в Україні – Українська пастафаріальна церква⁹.

На теперішній момент пародійні культури все ще формуються, однак їхній вплив на світогляд багатьох людей уже доволі значний. Причиною цього є новаторство, яке несе кожен із різновидів пародійної релігії, а також популярність, зумовлену неординарністю цих вчень та дій їхніх послідов-

ників. Проблемам сучасного теїзму й суспільним негараздам прихильники цих нових світоглядних систем протиставляють постмодерні філософські концепції, логічні аргументи, творчість та іронію. Вони розробляють і вдосконалюють філософські ідеї, оперуючи тим, що атрибутів вищої сили (Бога), які вдається осмислити, не існує. Досліджуючи цей феномен, можна дійти висновку, що пародійні культу є важливим інструментом іронії в сучасному світі та реакцією на його проблеми.

¹ Malaclypse the Younger, Lord Omar Khayyam. Ravenhurst. Principia Discordia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://176.9.64.103/principiadiscordia.com/>.

² Ibid.

³ Henderson B. The Gospel of the Flying Spaghetti Monster. – New York: Random House Publishing Group, 2006.

⁴ Nancy K. Grant Ph. D., Ph. D. Diana J., Mansell R. N. A Guidebook to Religious and Spiritual Practices for People Who Work With People. – iUniverse, 2008. – P. 249–251.

⁵ Ibid.

⁶ Манифест джедаев. – Фанаты «Звездных войн» требуют от ООН признать религию Джедай [Электронный ресурс]. – 16.11.2006. – Режим доступу: <http://www.rosconcert.com/common/arc/story.php/309798/>.

⁷ Добродум О.В. Дигитализация религии в современном обществе // Материалы Международной научно-практической конференции «Религия как социальный институт» (сентябрь 2011) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.religiopolis.org/documents/3344-ov-dobrodum-digitalizatsija-religii-v-sovremennom-obschestve-materialy-mezhdunarodnoj-nauchno-prakticheskoy-konferentsii-religija-kak-sotsialnyj-institut-sentjabr-2011.html>.

⁸ Австрієць отримав права водія з фото в друшляку. // Сайт BBC [Електронний ресурс] – від 13.07.2011 – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/world/2011/07/110713_pastafarian_as.shtml.

⁹ Українська Пастафаріанська Церква – офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://upc.uath.org>.

SUMMARY

Roksolana Mytsko

Parody cults phenomena in modern culture

Topic of this article would be current renaissance of new religious forms. Modern western world view tends to put science at the first place. This is a trend for the western countries with dynamic cultural development. Such activity brings to life different ironical and humorous forms of intellectual protest. The concept of modern irony would be covered in this article – we will mention discordianism, as cult of knowledge chaos, pastafarianism, as the way to defend secular point of view from the religious dominancy. Also we will mention jediism – as transformation of cinematographic cultural product into object of worship of parody cult. When you getting to know with the history of parody religions you could see the really serious, logical and reasoned problems of modern forms of teism and culture in general. Those problems becomes targets for irony of parody cults.

Keywords: parody cults, discordianism, jediism, pastafarianism, western culture.